

Posudok oponenta habilitačnej práce

Masarykova univerzita

Fakulta: Filozofická

Obor řízení: Filozofie

Uchazeč: Mgr. Radim Bělohrad, Ph.D.

Pracoviště uchazeče, instituce: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity

Habilitační práce: Lidské identity, lidské hodnoty

Oponentka: prof. PhDr. Oľga Sisáková, CSc.

Pracoviště oponenta, instituce: Filozofická fakulta Prešovské univerzity v Prešově

Autor predloženej habilitačnej práce *Lidské identity, lidské hodnoty* (Praha, 2016) sa dlhodobejšie zaoberá problematikou osobnej identity, predovšetkým teóriami rozpracovanými v okruhu analytickej filozofie v anglofónnej oblasti koncom minulého a v tomto storočí. Už jeho prvá monografia *Osobní identita a její praktická hodnota* (Brno: Masarykova univerzita, 2011) a ďalšie štúdie v časopisoch naznačujú, že záujem o tému presahuje koncepciu osobnej identity Dereka Parfita a pokračuje dôkladnou analýzou širokej diskusie, ktorú v ostatných troch desaťročiach podnietila odvážna filozofova práca *Reasons and Persons* (Oxford, 1984). Posudzovaná habilitačná práca vychádza z dosiahnutých výsledkov kritickej analýzy a predstavuje úspešnú verziu koncepcie osobnej identity na pomedzí metafyziky a praktickej filozofie.

S poľutovaním je potrebné uviesť, že charakter aktuálnosti prác Mgr. R. Bělohrada, Ph.D. umocnila skutočnosť, že aj keď vznikali ako príspevok do diskusií s koncepciou žijúceho filozofa a vyšli v rokoch 2011 až 2016, iba krátko predišli skon Dereka Parfita 1. januára 2017. Predišli aj definitívne vydanie druhého opusu filozofa – trojdielnu prácu *On What Matters?*, ktorá mala byť odpoveďou na otázky, ktoré s reformátorskou ambíciou problematizoval v kritike väčšiny teórií osobnej identity a ktoré boli skutočným jadrom jeho prvej a najznámejšej knihy. Išlo o otázky, ktoré zaujímajú aj habilitanta: na čom nám v živote skutočne záleží a čo je oporou či hodnotovým pozadím nášho konania a praktických rozhodnutí. Je totiž paradoxné, že Parfitova práca, ktorá sa vníma ako pojednanie o ľudských identitách, je prednostne o ľudských hodnotách, ktoré predstavujú vektory ľudských životov.

V tomto zmysle chápem aj názov a koncepciu predovšetkým druhej, habilitačnej monografie Mgr. R. Bělohrada, v ktorej akcentuje axiologický a etický rozmer problému osobnej identity. Problém osobnej identity tu totiž vystupuje ako predpoklad, s ktorým operujeme, keď vyjadrujeme svoje praktické záujmy a kritériá etickej racionality. Riešenie

závažných otázok, ktoré stoja pred etikou, právnou teóriou i laickým rozumom, predpokladá postoj intuitívne sa opierajúce o osobnú identitu (v práci označené ako i-postoje), preto habilitant neodmieta psychologické teórie, ale konštruuje svoju, v porovnaní s Parfitom umiernennejšiu koncepciu, a to kritickou analýzou jedného okruhu týchto teórií, tzv. subjektívnych teórií osobnej identity. Príspevky Mgr. R. Bělohrada k teórii osobnej identity sledujú závažné a komplexné filozofické problémy – orientujú sa na koncepciu jedného z najvýznamnejších filozofov anglofónnej oblasti, s ktorou sa dodnes musí vyrovnáť každá psychologická teória osobnej identity; majú ambíciu rozvinúť túto diskusiu na metaetickej a metafyzickej úrovni; svoje závery opierajú o dôkladné poznanie širokého kontextu problému, počínajúc teóriou J. Locka, pokračujúc „modernou psychologickou teóriou“ D. Parfita a končiac súčasnými filozofmi (L. R. Bakerová, E. T. Olson, M. Schechtmanová, C. M. Korsgaardová, D. Shoemaker, C. Rovaneová a i.), s ktorými precizuje svoje teoretické pozície v printových výstupoch, najnovšie i v osobnej mailovej diskusii. Pritom musím vysoko hodnotiť, ako zreteľne a vecne autor formuluje svoje výskumné ciele a dosiahnuté výsledky či závery. V diskusiách s relevantnými autormi sa orientuje nielen na logickú pravdepodobnosť a empirickú realnosť, ale predovšetkým na posúdenie ich argumentov z hľadiska riešenia praktických otázok vyvolaných ľudským konaním a jeho dôsledkami, okolnosťami voľby, morálnymi konfliktmi, situáciami zodpovednosti, viny, sľubov a pod. Pri čítaní jeho prác som si ako autorka a vysokoškolská učiteľka priebežne predstavovala rozsah teoretickej konštrukcie, podmienok, argumentov, detailov myšlienkových experimentov, minimálnych dištinkcií, ktoré musel udržať v hre, osobitne pri zrozumiteľnom sprevádzaní či už čitateľov alebo študentov celou skladbou rozohrávaných príkladov, pritom s nutnosťou redukovať, citovať, neupúšťať zo zreteľa podstatné aspekty pri konfrontácii s ďalšou teóriou a novšou úrovňou argumentov a byť pritom čitateľný. V tomto smere Mgr. R. Bělohrad sa aproboval ako filozoficky poctivý a zaujímavý autor.

Patrí k prednostiam práce, že autor rozvíja svoju koncepciu v kontexte súčasnej filozofickej diskusie. Výber filozofickej tradície, v ktorej rámci sa sformovala kľúčová teória D. Parfita, predurčuje aj výber predchodcov, nasledovníkov a oponentov, i keď v tom istom čase sa vo filozofii objavili nemenej rešpektované koncepcie, o. i. práca Ch. Taylora *Sources of the Self, The Making of the Modern Identity* (1989), ktorú uvádzam pre jej axiologické zdôvodnenie identity. Tiež práca P. Ricoeura *O sebe samom ako inom* (1990; máme jej český preklad) s naratívnu koncepciou identity, ako aj práca V. Descombesa *Rozpory identity* (2012), ktorú by sme mohli pokladať za variant subjektívnej teórie identity. Oceňujem však orientáciu habilitanta na tradíciu analytickej filozofie, ktorá je v našom prostredí v etike a axiológii menej preferovaná, pritom vecná a významná v etickej a právnej oblasti a pri riešení problémov praktického života (2016, s. 56).

Teoretické jadro práce je jednou z reakcií na „šokujúcu“ tézu Parfita, že v otázkach prežitia a v praktických otázkach na osobnej identite nezáleží. Mgr. R. Bělohrad síce zdieľa s Parfitom požiadavku redukcionizmu, obhajuje však, na rozdiel od psychologickéj teórie, koncepciu tzv. animalizmu v chápaní osoby (2011) a biologickú koncepciu osobnej identity (2016). Kriticky analyzuje kritériá používania termínu osobná identita v koncepciách substanciálneho a konštitutívneho chápania osoby a obhajuje tézu, že rozhodujúcim princípom je jednota organizmu, života, kontinuálny život človeka. Neprijíma teóriu konštitúcie ani psychologickú

teóriu identity. V habilitačnej práci autor zhrňa uvedené teórie (spolu s naratívnou teóriou konštruovania identity) do skupiny tzv. subjektívnych teórií osobnej identity a cestou ich kritiky rozvíja svoju koncepciu. Analýzu prehľbuje a posúva do oblasti etiky a oboznamuje čitateľa s dôsledkami, ktoré zmena i-postojov znamená v chápaní pojmov, ktoré sú nosníkmi morálky, hodnotiacich súdov, hodnotenia kvality interakcií, záujmov, očakávaní atď. Svoju argumentáciu posúva k pluralistickému chápaniu identity a k metafyzickému cieľu zdôvodnenia objektívnych hodnôt.

Otázky oponentky k obhajobe habilitačnej práce:

- V habilitačnej práci sa vyjadrujete k metodologickej problematike myšlienkového experimentu, ktorý je často využívaný D. Parfitom. Ako uvádzate, až na výnimky ide o experimenty, ktoré sú neuskutočniteľné vzhľadom na súčasný stav a horizont očakávaní vedy, logicky sú však možné. Parfit svoju metódu zdôvodňuje tým, že mu ide o to, ako intuitívne alebo svojím najhlbším presvedčením reagujeme na vykonštruované a do detailných krajností anticipované možnosti vývoja tej-ktorej situácie. Už úvodná pasáž jeho slávnej tretej časti monografie *Reasons and Persons* je príkladom teleportácie porovnateľnej s vedecko-fantastickým filmom alebo literárnou fikciou. Podobne príklady so „šialeným chirurgom“, situácie rozdelenia osôb, transplantácie mozgu a i., ktoré majú vyvolávať intuície a dokazovať našu neurčitost v otázkach osobnej identity, môžu sa, podľa môjho názoru, stretnúť s inou, neočakávanou reakciou, pretože sme v istej miere poučení výsledkami kognitívnej psychológie, neurofarmakológie, neuropatológie, psychiatrie, liečby choroby Alzheimerovej atď. Ak predvedené príklady nebudeme pokladať za čisto intelektuálne „šachové partie“, čím sa potom tieto fikcie líšia od naratívneho konštruovania, resp. sú vedecky korektné? V tom istom čase, keď Parfit písal prácu o identite, v inej práci – *Ja a jeho mozog* (1982) K. Popper ako filozof nechal o špecifických problémoch mozgu vypovedať neurofyziológa J. C. Ecclesa.
- Vaše kritické analýzy sú zamerané na koncepcie, ktoré sa väčšinou konfrontujú s psychologickou teóriou osobnej identity Parfita. Argumentujete v prospech biologickej verzie redukcionizmu, t. j. uznania biologickeho kritéria ako dostačujúceho pre identitu osoby. Je možné, aby koncepcia osobnej identity ostala pri (čo aj redukovanej) podmienke biologickej identity (fyzickej identity), keď sa zdá, že konštrukciu osobnej identity používame iba alebo predovšetkým na úrovni spätosti s vedomím (k čomu sa blíži Vaša argumentácia na s. 225)? Nepodceňujú sa tým zásadne aj sociálno-kultúrne (s jazykom a učením späté) aspekty identity, resp. personálny i sociálny aspekt rolí, teda problém, ktorý naznačujete v úplnom závere?
- Práca P. Ricoeura *O sebe samom ako inom* je jednou z mála do češtiny preložených kníh, ktoré sa priamo zapájajú do diskusie o Parfitovej koncepcii, ktorá je predmetom habilitačnej práce. Ja ju pokladám (aj s prihliadnutím na jeho dielo *Čas a rozprávanie*) za naratívnu koncepciu osobnej identity. Nemusela sa, samozrejme, dostať do Vášho reprezentatívneho výberu tzv. subjektívnych koncepcií osobnej identity. Alebo existujú aj špecifické argumenty?

- Mohol by ste v krátkosti zdôvodniť tvrdenie z Vašich viacerých prác – t. j. aký druh hodnotového objektivismu obhajuje Parfit (napr. v porovnaní s pozíciou fenomenológov, historického objektivismu novokantovcov, intuitivismu G. H. Moora, a i.)? Zároveň nechávam Mgr. R. Bělohradovi na vlastné posúdenie, na ktoré otázky vzhľadom na ďalšie posudky sa rozhodne odpovedať.

Záver

Predložený habilitačný spis pokladám za úspešný výsledok značnej časti habilitantových doterajších výskumných aktivít, ktoré prezentoval v dvoch tematicky príbuzných monografických prácach a viacerých štúdiách. Posudzovaná práca, ktorú predložil ako habilitačný spis, *Lidské identity, lidské hodnoty*, je komplexnou kritickou monografiou, v ktorej dovršuje svoje doterajšie analýzy koncepcie personálnej identity Dereka Parfita a diskusií vo filozofii, ktoré podnietila, a to návrhom svojho riešenia problematiky. Oceňujem autorov výber koncepcie späté s tradíciou, špecifickým záujmom o metafyzické otázky a spôsobom argumentovania analytickej filozofie, nie takým častým v stredoeurópskej, nemeckou, resp. kontinentálnou tradíciou ovplyvnenej filozofii. Vidím v tom, ak sa nemýlim, isté pokračovanie myslenia brniarskych axiológov, teoretikov práva spätých so Grázskou školou. Autorova habilitačná práca vyniká perfektnou orientáciou v zložitej konštrukcii Parfitovho diela, argumentov jeho kritikov, vďaka ktorej sa interpretácia stáva čitateľsky prístupnou nielen pre filozofov, ale aj pre širšiu odbornú verejnosť a vysokoškolských študentov. Keďže Parfitova práca je dnes už klasikou, dalo by sa vyjadriť ešte želanie, aby autor habilitačného spisu svoju znalosť pojmovej a teoretickej výstavby diela využil na jeho preklad do českého jazyka.

Habilitačná práca Mgr. Radima Bělohrada, Ph.D., „Lidské identity, lidské hodnoty“ **spĺňa** požiadavky štandardne kladené na habilitačné práce v odbore **filozofia**.

Prešov 14. 4. 2018

Prof. PhDr. Oľga Sisáková, CSc.

Inštitút filozofie Filozofickej fakulty PU

Prešov